

Anna Śniegulska

Rodzice w przestrzeni życia rodzinnego

Edukacyjna Analiza Transakcyjna 5, 155-165

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Anna ŚNIEGULSKA

Rodzice w przestrzeni życia rodzinnego

Jak cytować [how to cite]: Śniegulska, A. (2016). Rodzice w przestrzeni życia rodzinnego. *Edukacyjna Analiza Transakcyjna*, 5, 155–165.

Słowa kluczowe: życie rodzinne, rodzicielstwo, rola matki, rola ojca, oddziaływania rodzicielskie.

Wprowadzenie

Rodzina stanowi podstawową przestrzeń, w której człowiek odgrywa role społeczne, i gdzie również uczy się spełniania konkretnych ról. W przestrzeni życia rodzinnego początkowo realizuje on rolę dziecka, później zaś role małżeńskie i rodzicielskie. Określona konstelacja tych ról i jakość ich spełniania mają znamienny wpływ na poziom funkcjonowania rodziny, przede wszystkim decydując o zachodzącej w niej socjalizacji i wychowaniu.

Sposób realizacji rodzicielstwa wpływa zatem na sposób funkcjonowania całej rodziny. Gdy zachowana jest jego wysoka jakość (Kromolicka, 2012, s. 39 i nn.), staje się siłą napędową rozwoju rodziny i budowania w niej konstruktywnych relacji międzyludzkich; gdy zaś role rodzicielskie spełniane są niewłaściwie, pojawia się jej dysfunkcjonalność, przejawiającą się w destabilizacji modelu życia rodzinnego i rozchwianiu wspólnoty rodzinnej. Może to oznaczać, iż rodzina przestanie być wspólnotą osób, które są ze sobą zespolone w sposób naturalny, ze względu na wspólne cele, dążenia oraz silną więź rodzinną i wzajemne uczucia miłości. W aspekcie wspólnotowości rodzina posiada bowiem swój intymny świat wewnętrzny, niepowtarzalny, posiada swoją strukturę i specyficzne funkcjonowanie rodzinne (Izdebska, 2015, s. 102).

Rodzina jest ponadto systemem, tzn. jest czymś więcej niż tylko sumą osobowości swoich członków, zasadniczego znaczenia nabierają w niej wzorce relacji między nimi. W obrębie systemu rodziny funkcjonują podsystemy, z których najbardziej pierwotne to małżonkowie, rodzice, dzieci, przy czym poszczególne osoby mogą wchodzić w skład różnych podsystemów, np. kobieta może być jednocześnie matką, żoną czy córką (za: Gosztyła, 2010, s. 57). Dla funk-

cjonowania rodziny jako systemu ważna jest kwestia całościowości, oznaczająca, że zmiana dowolnego elementu systemu ma wpływ na wszystkie pozostałe elementy tegoż systemu i prowadzi do zmiany całego systemu. Również zmiana dowolnego elementu jest zależna od wszystkich pozostałych elementów tego systemu (Radochoński, 1987, s. 21).

Ujmując role rodzicielskie w perspektywie systemu rodzinnego, należy zauważyć, że ważne są nie tyle zachowania matki, ojca czy dziecka, lecz mechanizmy i właściwości całego systemu, takie jak struktura wspólnoty rodzinnej, tendencja do utrzymywania równowagi rodzinnej, całościowość, istnienie granic pomiędzy członkami rodziny, a także między rodziną a innymi systemami rodzinnymi i pozarodzinnymi, wyodrębnienie we wspólnocie rodzinnej swoistych podgrup, tzn. podsystemów (Ładyżyński, 2014, s. 27). Wyróżnione elementy łącznie stanowią o sile rodziny i jej potencjale, przesądzając, iż staje się ona specyficznym środowiskiem twórczego bycia ze sobą jej członków, miejscem relacji interpersonalnych i więzi, które wywierają niezatarty wpływ na osoby, które ją tworzą. W tym kontekście wagi nabierają poszczególne właściwości systemu rodzinnego, wśród których kluczowe znaczenie wiąże się z procesem kształtowania się ról. Proces ten, będąc nieodłącznym elementem życia rodzinnego, obejmuje nie tylko relacje zachodzące pomiędzy członkami rodziny, ale również ich doświadczenia osobiste i tradycje wyniesione z rodzin pochodzenia. Cechą ról rodzinnych jest komplementarność; jeśli ktoś podejmuje rolę „człowieka silnego”, ktoś inny odgrywa rolę słabego. Ponadto całe relacyjne funkcjonowanie człowieka odwołuje się do odgrywania jakiejś danej roli, która w ujęciu psychologii społecznej odnosi się do „wzorców zachowań związanych z pewnymi prawami, obowiązkami, powinnościami, których oczekuje się od jednostki, jakich się ona uczy, i do jakich jest zachęcana w określonej sytuacji społecznej” (Stepulak, 2010, s. 242–243).

Istota rodzicielstwa i warunki jego spełniania

Rodzicielstwo obejmuje role, jakie pełnią ojciec i matka (lub jeden z rodziców) w rodzinie, zwłaszcza w wychowaniu dziecka. Przejawia się zatem w przyjmowaniu postaw ojcowskich i macierzyńskich wobec potomstwa, w budowaniu atmosfery wychowawczej domu rodzinnego oraz w tworzeniu i stosowaniu pożądanego systemu wychowania rodzicielskiego (Izdebska, 2015, s. 110–111). Rodzicielstwo dokonuje się w relacji interpersonalnej. Odnosi się bowiem do sfery psychicznej osób z nią związanych oraz do sfery społecznej, która istnieje pomiędzy i poza nimi. Z uwagi, że konsekwencje decyzji podejmowanych przez rodzica wpływają na dziecko, a aktywność dziecka nie pozostaje obojętna dla zachowania rodzica, ma ono charakter współzależności społecznej (za: Bakiera, 2013, s. 56). Jakość relacji określana jako więź, która łączy

rodzica z dzieckiem, staje się zaś podstawowym wyróżnikiem rodzicielstwa (Opozda, 2015, s. 147).

Rodzicielstwo cechuje władza rodzicielska, która oznacza możliwość i konieczność podejmowania decyzji w imieniu dziecka z racji dbania o jego dobro (Ładyżyński, 2014, s. 29) oraz fakt, iż pozostają w związku z innymi rolami, jakie człowiek pełni w okresie dorosłości (np. rolami zawodowymi, które obecnie bardzo wyraźnie determinują model życia rodzinnego), funkcjonowaniem psychologicznym jednostki (dobre funkcjonowanie podnosi jakość rodzicielstwa; problemy psychologiczne mogą zaś generować kolejne problemy i utrudniać pełnienie tej roli), a także jakością stosunków między partnerami. W tym ostatnim aspekcie związek polega na tym, że im jest wyższa jakość relacji, tym bardziej efektywnie rodzice mogą realizować zadania wynikające z roli rodzica (Kwak, 2008, s. 26–28). Zatem optymalnym podłożem dla realizacji rodzicielstwa jest dobrze funkcjonujący, satysfakcjonujący dla obu stron i szczęśliwy związek małżeński jako fundament życia osób dorosłych i „zwornik” „całości kształtu doświadczeń i osiągnięć życiowych jednostki” (Rostowski, 2009, s. 39). Istotą udanego związku jest miłość i wsparcie, jakie świadczą sobie małżonkowie w różnych sferach funkcjonowania, nie tylko w rolach rodzicielskich. Wzajemne wsparcie ułatwia godzenie wielu ról, jakie człowiek pełni w życiu dorosłym i stanowi swoisty bufor łagodzący codzienne napięcia i stresy. W związku, gdzie rodzice wzajemnie wspierają się w pełnieniu ról wobec potomstwa, łatwiej też sprecyzować i realizować jednolity styl postępowania wychowawczego i zachować konsekwencję wychowawczą.

Istnieje związek pomiędzy relacją małżeńską a szczęściem dziecka. Z jednej strony, prawidłowa relacja pomiędzy rodzicami stanowi dla dziecka optymalny wzorzec zachowań interpersonalnych, co sprzyja socjalizacji. W konsekwencji u dzieci występują podobne jak u ich rodziców typy reakcji na frustrację, poczucie sensu życia, podobna samoocena oraz zbliżony stosunek do wartości. Z drugiej zaś, szczęśliwi małżonkowie są szczęśliwymi i dobrymi rodzicami. Najlepiej przystosowani dorośli to więc te osoby, które miały szczęśliwych w małżeństwie rodziców; najważniejszym czynnikiem odczuwania szczęścia jest spostrzeganie swoich rodziców jako szczęśliwych (za: Lachowska, 2001, s. 275).

Gdy zaś związek małżeński charakteryzuje się niską jakością relacji, gdy występują konflikty i stresy, rodzice są bardziej negatywnie nastawieni wobec rodzicielstwa, w mniejszym stopniu są zaangażowani oraz wspierający dzieci. Obniża to jakość funkcjonowania całego systemu rodziny i odbija się negatywnie na prezentowanych wzorach interakcji rodzic–dziecko (Plopa, 2011, s. 249).

Dla spełniania roli rodzica znaczenie ma również hierarchia ról i zadań, jakie wyznacza sobie człowiek. Może być tak, iż rola rodzicielska traktowana jest priorytetowo wobec innych ról lub też znajduje się w innym usytuowaniu, z uwagi na to, że jednostka nadaje wyższe znaczenie rolom pozarodzinnym czy

innym rolom realizowanym w domu. Dla przykładu, jeśli kobieta bardziej zorientowana jest na rolę gospodyni domowej, przejawia większą dbałość o porządek, aniżeli relacje z potomstwem (Kwak, 2008, s. 27).

Rodzicielstwo nie realizuje się w społecznej próżni. Ma ono bogaty aspekt społeczny, podlegając zmianom społeczno-kulturowym, cywilizacyjnym i demograficznym. W kontekście życia człowieka jest zadaniem całościowym, a także wieloaspektowym, które oznacza między innymi „podejmowanie różnych form aktywności, konieczność rozwiązywania problemów o różnorodnej naturze (moralnej, religijnej, społecznej, poznawczej, emocjonalnej, problemów szkolnych czy rówieśniczych), umiejętność współdziałania w diadzie małżeńskiej, dbanie o własne kompetencje wychowawcze” (Opozda, 2007, s. 9).

Rola matki i rola ojca

Rodzicielstwo realizowane w obszarze życia rodzinnego zasadza się na diadzie tworzonej przez matkę i ojca. Opiera się zatem na spełnianiu roli matki i ojca, których wpływ na rozwój dziecka jest odmienny (za: Bakiera, 2013, s. 62). W wychowaniu dziecka obecność obojga rodziców jest tak samo istotna. W swoich funkcjach rodzicielskich wzajemnie się dopełniają, uzupełniają i wzmacniają (Izdebska, 2015, s. 113), co pozwala na tworzenie właściwego klimatu wychowawczego w rodzinie.

Analizując role rodzicielskie, podkreśla się, że macierzyństwo może być określane jako pewien zespół czynności oraz zachowań kobiety realizowanych względem dziecka, poprzez które określa ona swoje miejsce w społeczeństwie i rodzinie. Rodzenie i wychowanie potomstwa w większości społeczeństw składają się na kulturowo-społeczny skrypt kobiecego macierzyństwa (Bieńko, 2008, s. 43). Wraz z podjęciem przez kobiety pracy zawodowej rola matki (także rola ojca) uległa radykalnej zmianie. Na tle zachodzących przemian społecznych i kulturowych zmianie uległy również wzorce, reguły i praktyki związane z opieką nad dziećmi (Szlendak, 2012, s. 432 i nn.), doprowadzając do sytuacji, w której pełnienie roli matki jest w znacznie większym stopniu wynikiem edukacji kobiety i rozwojem jej świadomości pedagogicznej aniżeli rezultatem działań spontanicznych, determinowanych tradycją i zwyczajami. W połączeniu z faktem, iż kobiety pełnią dziś wiele innych ról społecznych, sytuacja ta prowadzi z jednej strony do kształtowania się wizerunku tzw. supermatki, z drugiej jednak do osłabienia domotwórczej roli kobiety (Walat, 2012, s. 88).

W literaturze przedmiotu opisuje się różne oblicza macierzyństwa (Kornas-Biela, 1999, s. 340), artykułując, iż posiada ono fundamentalne znaczenie dla rozwoju dziecka. Niedostateczna opieka ze strony matki może spowodować u dziecka poważne deficyty emocjonalne. Rozwój może również zakłócić coraz dłuższy czas spędzony bez matki, podobnie jak podjęcie przez nią pracy zawo-

dowej w okresie niemowlęctwa dziecka. Jest to okoliczność bardziej szkodliwa dla rozwijającego się potomstwa aniżeli sytuacja, gdy matka podejmuje pracę w późniejszym okresie jego życia (Bieńko, 2008, s. 43).

Równie ważny jest udział ojca w wychowaniu dziecka. Zgodnie z jednym z ujęć zaczerpniętych ze *Słownika języka polskiego PWN*, ojciec to „mężczyzna, który ma własne dziecko lub dzieci” (<http://sjp.pwn.pl/sjp/ojciec;2494522.html>); przy czym mogą to być dzieci biologiczne bądź przybrane.

Wyróżnia się kilka aspektów ojcostwa: ojcostwo biologiczne, wyznaczone przez więzy krwi; psychiczne i duchowe, będące efektem świadomej pracy ojca nad sobą i uczenia się roli ojcowskiej; ojcostwo w aspekcie wychowawczym, które dotyczy obecności oraz zaangażowania ojca w wychowanie dziecka; ojcostwo w aspekcie moralnym, dotyczące kształtowania przez ojca autorytetu, będącego fundamentem przekazywania dziecku systemu wartości, zasad moralnych i celów życiowych; ojcostwo w sensie prawnym, gwarantujące dziecku pochodzenie prawne (Izdebska, 2015, s. 112).

W kontekście rodzicielstwa należy dodać, iż skrypt roli ojca jest warunkowany nie tylko płcią czy indywidualnymi cechami jednostki, lecz także zasadami oraz obyczajowością, która panuje w obrębie różnych kultur. Determinują one różnorodność form i metod realizowania tej części tożsamości społecznej mężczyzny (Bieńko, 2008, s. 67). Upadek patriarchy doprowadził do ukształtowania się nowego wizerunku ojca. Jest to obraz ojca troskliwego, opiekuna zaangażowanego w proces wychowania potomstwa, który nawiązuje z dzieckiem bliskie relacje. W ramach wyznaczonych przez współczesność ojciec angażuje się w rolę rodzicielską już od najwcześniejszych momentów życia dziecka. Ta redefinicja roli ojcowskiej łączy się z kształtowaniem roli ojca wspierającego matkę w poczynaniach opiekuńczo-wychowawczych, jak i rolach domowych. W ten sposób ojciec aktywnie i twórczo kształtuje codzienne życie rodziny.

Obecność ojca jest koniecznym warunkiem prawidłowego rozwoju dziecka, gdyż oddziałuje on na różne sfery jego rozwoju. Zainteresowania tą problematyką były szczególnie intensywnie rozwijane w latach 70., gdy starano się określić wpływ ojca na rozwój umysłowy dziecka, psychiczny, uczuciowy, społeczny (Baran, 2000, s. 28). Podsumowując wyniki badań, rola ojca jest niemożliwa do zastąpienia przez matkę. Jest ona gwarantem właściwego rozwoju psychospołecznego dziecka, przy czym największe znaczenie ma uczestnictwo ojca w procesie pożądanego przystosowania społecznego do roli, jaką wyznacza płeć dziecka. Ojciec wpływa na zachowania, które są charakterystyczne dla danej płci (za: Doktor, 1991, s. 87). Jego rola umożliwia kształtowanie się tożsamości dziecka, a pozytywne postawy wpływają korzystnie na rozwój mechanizmów, które regulują stosunki jednostka – otoczenie społeczne. W przypadku chłopców postawy uczuciowe ojców powodują rozwój sfery osobowości związanej z uspołecznieniem, wewnętrzną integracją i niezależnością oraz kształtowaniem samo-

oceny i samokontroli. U dziewcząt zaś widoczny jest w większym zakresie udział ojca w kształtowaniu się sfery emocjonalnej. Bez względu jednak na płeć dziecka, ojciec zwiększa poczucie własnej wartości (Bieńko, 2008, s. 73).

Role matki i ojca w percepcji społecznej niejednokrotnie sytuowane są jako opozycyjne, co oznacza, że rolowi tym przypisuje się odmienne powinności, wynikające z odmiennych pozycji mężczyzny i kobiety w rodzinie, jak i odmiennych cech osobowości. Na podstawie badań prowadzonych wśród młodzieży studiującej mogą stwierdzić, iż matkę utożsamia się zazwyczaj z osobą odpowiedzialną za wykonywanie obowiązków domowych, a jej rola bywa kojarzona z czułością, opiekuńczością, troską i wrażliwością. Matka jest postrzegana jako ktoś, kto wprowadza do rodziny ciepło, dobroć, zrozumienie i czułość. Jest troskliwa, opiekuńcza, jest oparciem dla rodziny i wsparciem dla dziecka. Ojcowie postrzegani bywają w kontekście tradycyjnej roli męskiej, jako bardziej odpowiedzialni za zapewnienie bytu rodzinie i zaspokojenie potrzeb materialnych członków. Wychowanie ojcowskie kojarzy się natomiast ze zdecydowaniem i surowością, kształtowaniem w rodzinie dyscypliny oraz karności, a także autorytetem, przekazem wartości i wprowadzaniem dziecka w świat obowiązujących norm życia i postępowania (Śniegulska, opracowanie w druku).

Wybrane oddziaływania rodzicielskie

Z punktu widzenia rozwoju potomstwa rodzice są zobligowani do spełniania zadań związanych z zaspokajaniem emocjonalnych, fizycznych, społecznych i psychologicznych potrzeb swoich dzieci. Rodzicielstwo winno dopasowywać się do potrzeb, które wraz z rozwojem dziecka ulegają zmianie, i których zaspokojenie warunkuje jego właściwy rozwój. Decyduje to o ciągłości procesu rodzicielstwa, polegającej na tym, iż przyjmuje ono postać rozwijających się stosunków społeczno-emocjonalnych w relacji rodzic–dziecko (Kwak, 2008, s. 31–33).

Rozwój dziecka wymaga zastosowania przez rodziców określonych strategii, które generalnie dotyczą wychowania potomstwa i kierowania ich zachowaniem odpowiednio do etapu rozwojowego, w którym się znajdują. Pierwsze ze strategii opierają się na dostarczaniu ciepła, wsparcia, akceptacji i zachęty do eksploratywności. Natomiast strategie kontroli, przyjmowane w zakresie kierowania rozwojem, ważne są dla ochrony dziecka przed nabywaniem nieodpowiednich sposobów społecznego funkcjonowania. Strategie, które rodzice wybierają w celu zapewnienia wychowania i kontroli, przejawiają się w ich stylu czy postawie rodzicielskiej. Terminy te mają fundamentalne znaczenie dla zrozumienia dynamiki w relacji między rodzicem a dzieckiem. Jest tak, ponieważ strategie, zarówno wychowania, jak i kontroli, wyrażane są w sposobie interakcji fizycznych i werbalnych między rodzicem a potomstwem (Płopa, 2011, s. 241–242).

Zatem w trakcie realizacji roli rodzicielskiej kształtuje się interakcja, w której funkcjonowanie dziecka musi być dopełniane przez rodzica. Badania nad re-

laczami społecznymi w obszarze rozwoju człowieka pozwalają uznać, iż rodzic i dziecko to wzajemnie dostosowujący się system interakcyjny (Appelt, 2001, s. 289). W budowaniu przez obie strony interakcji ważne stają się gotowość i umiejętność właściwego odczytywania przez rodziców sygnałów, które płyną od dziecka, jak również sposób komunikowania się dziecka z rodzicem. Interakcje stanowią o stylu rodzicielskiego funkcjonowania. Biorąc pod uwagę dwa wymiary leżące u podłoża sposobu realizowania roli rodzicielskiej, tj. wymagania i reagowanie oraz ich różne połączenia, można wyodrębnić cztery typy zachowań rodziców:

- rodzice autorytatywni – ciepłi, pomocni choć stanowczy; nie są skłonni do stosowania kar fizycznych czy zmuszania do posłuszeństwa poprzez odwoływanie się do własnego autorytetu; jasne standardy wprowadzają na drodze wyjaśniania zasad postępowania i podejmowania decyzji; wymagania rodzicielskie są dostosowane do możliwości dzieci; rodzice uczą je odpowiedzialności i kontrolują w sposób właściwy i rozsądny; rodzice autorytatywni utrzymują z dzieckiem relacje wspierające i częściej niż inni rodzice ujawniają wobec niego pozytywny stosunek emocjonalny; jest to najwłaściwszy, najbardziej efektywny sposób realizacji roli rodzica;
- rodzice autorytarni – przywiązują dużą wagę do posłuszeństwa i podporządkowania dziecka; stosują kary, rzadko chwalą i pytają o zdanie, wymagają spełniania poleceń, oczekując od dziecka niekwestionowanej akceptacji ustanowionych przez siebie zasad i standardów;
- rodzice permissywni lub pobłażający – akceptujący, choć często bierni, jeśli chodzi o dyscyplinę; aby ograniczyć swoje działania, dzieci obdarzają dużą swobodą, zachowania dzieci nie kontrolują lub kontrolują w niewielkim zakresie; na osiągnięcia i dojrzałe zachowania dzieci nie są nastawieni w takim stopniu, jak rodzice autorytatywni czy autorytarni;
- rodzice obojętni czy niezaangażowani – do minimum ograniczają czas spędzany z dzieckiem, nie wspierają dziecka i nie interesują się jego zachowaniem; w relacji z potomstwem nie starają się być aktywni (Kwak, 2008, s. 3–33).

Wymieniony jako najbardziej efektywny, styl autorytatywny łączy emocjonalne ciepło z wymiarem kontroli i otwartym dialogiem. Rodzice dają tu dziecku jasne wytyczne odnośnie do jego zachowania, ale czynią to z szacunkiem dla jego potrzeby doświadczania bliskości i wsparcia, jak również potrzeby bycia traktowanym podmiotowo. Styl ten charakteryzuje się przejrzystą komunikacją i zaangażowaniem, co powoduje, że dzieci stają się uczciwe, altruistyczne, zorientowane na współdziałanie, ufne, lepiej funkcjonujące w szkole i posiadające więcej przyjaznych i otwartych relacji z rówieśnikami (Płopa, 2011, s. 242–243); stają się odpowiedzialne, wrażliwe, zdolne do podejmowania dojrzałych decyzji.

Przyjęty styl wychowania dzieci zależy od wielu uwarunkowań. Istotną rolę odgrywają tu cechy samych rodziców – cechy psychiczne, wykształcenie, ale

doniosłą rolę mają uwarunkowania tkwiące w środowisku zewnętrznym, w którym funkcjonuje rodzina, tj. kraj, jego kultura, tradycja wychowania dzieci, warunki ekonomiczne, w jakich funkcjonuje rodzina i dorasta dziecko. Istnieje też zależność między pozycją rodziców w strukturze społecznej a sposobami socjalizowania dzieci, ponadto style wychowawcze podlegają społecznemu dziedziczeniu – łącznie ze statusem rodziców (Szlendak, 2012, s. 235). W kontekście tych uwarunkowań Irena Obuchowska zwraca wagę, iż rodzice we współczesnej Polsce poruszają się w obrębie trzech tendencji w zakresie stylów wychowawczych. Biorąc pod uwagę ich właściwości motywacyjno-emocjonalne, stanowiące o ich postępowaniu, autorka wyróżnia obojętność, wrażliwość oraz ambicję. Rodzice obojętni zazwyczaj nie zaspokajają potrzeb dziecka. Może na tym tle zaistnieć problem zaniedbywania dziecka – jako forma przemocy wobec niego (Śniegulska, 2013, s. 146). Z kolei wrażliwość, związana z empatią rodziców, polega na dostrzeganiu subtelnych reakcji dziecka, kojarzeniu ich przyczyn oraz dostosowaniu do nich własnego postępowania. W trzecim typie rodzicielskich oddziaływań znaczenia nabierają ambicje rodziców, mające swe źródło w ich staraniach w walce o wysoki status społeczny i pieniądze. Stąd też od najmłodszych lat życia dziecko jest tu przygotowywane do funkcjonowania w świecie konkurencji. Rodzice preferujący ten styl z reguły są lepiej wykształceni, w wyniku czego są bardziej świadomi problemów, które są związane z wychowywaniem potomstwa (za: Szlendak, 2012, s. 237–238).

W obrębie poszczególnych strategii rodzice odwołują się do systemu kar i nagród. Stosowane techniki sprawowania kontroli mają różną wartość wychowawczą. Ze względu na ramy opracowania nie jesteśmy w stanie szczegółowo rozpatrzyć ich znaczenia. Należy jednak powiedzieć, iż obecnie, w dobie nowych poglądów i postulatów wychowawczych związanych z redefinicją dziecka i dzieciństwa (Szczepka-Pustkowska, 2011, s. 65 i nn.) i budowania nowych modeli wychowania (Śliwerski, 2007, s. 102 i nn.), coraz częściej rodzice odwołują się do nagród, jako technik najwłaściwszych. Powszechne staje się permanentne stosowanie pochwał, co uzależnia dzieci od aprobaty innych, jak też pozbawia je umiejętności realistycznej oceny siebie. Rodzice w obawie, iż zostaną posądzeni o autorytaryzm w wychowaniu, uchylają się od jasnego formułowania zasad i reguł. Stosują wzmocnienia pozytywne, ufając, iż wyeliminują zachowania niepożądane. Tymczasem nadmiar pochwał prowadzi do szkodliwych i nieodwracalnych konsekwencji w rozwoju dziecka (Bober-Dobosz, 2016, s. 83).

W zakończeniu

Reasumując, rodziny można podzielić na dwie grupy. Pierwsza obejmuje te środowiska rodzinne, w których istnieje pozycjonalny układ ról. Są to takie rodziny, gdzie obserwuje się ich wyraźny podział, a decyzje i kontrola wykonania

zależą od formalnej pozycji członka rodziny. Socjalizacja ma tu charakter jednostronny, czyli od rodzica do dziecka. Dziecku przypisuje się tutaj określoną więźkę cech dlatego, iż są dziećmi, nie bacząc na indywidualne kompetencje czy zdolności. Taki układ ról w rodzinie nie sprzyja rozwojowi indywidualności dziecka, tym bardziej że rodzice stosują tu kontrolę imperatywną, polegającą na wydawaniu potomstwu krótkich poleceń i nakazów. Odmiernym typem rodziny jest typ personalistyczny, gdzie układ ról uwzględnia osobowość poszczególnych członków. Zatem pozycja i rola społeczna nie są dziecku przypisane w sposób formalny. Dziecko nabywa je spontanicznie, a zakres i rodzaj podejmowanych decyzji zależą od indywidualnych cech psychicznych członka rodziny. Występuje otwarty rodzaj komunikacji, a skutek wzajemnego oddziaływania na siebie wszystkich członków rodziny proces socjalizacji jest wielostronny. Dziecko obdarzane jest autonomią, a rodzicom zależy na tym, by przyswoiło sobie reguły postępowania i ich sens. Apeluje się do rozsądku dziecka, rodzice uzasadniają swoje polecenia i nakazy, odwołują się do uczuć dziecka, kształtując empatię wobec innych osób (Appelt, 2001, s. 298–299). Wydaje się, że taka konstelacja ról i relacje oparte na dialogu stanowią najwłaściwszy horyzont rodzicielstwa.

Bibliografia

- Appelt, K. (2001). Dziecko i dzieciństwo w oczach dorosłego. W: D. Kornas-Biela (red.), *Oblicza dzieciństwa*. Lublin: KUL.
- Bakiera, L. (2013). *Zaangażowane rodzicielstwo a autokreacyjny aspekt rozwoju dorosłych*. Warszawa: Difin.
- Baran, S. (2000). Postawa ojca wobec dziecka a jego popularność w klasie szkolnej. W: A. Garbarz (red.), *Horyzonty ojcostwa*. Rzeszów: Instytut Teologiczno-Pastoralny.
- Bieńko, M. (2008). Kulturowo-społeczne skrypty kobiecego macierzyństwa. W: A. Kwak (red.), *Rodzicielstwo między domem, prawem, służbami społecznymi*. Warszawa: APS.
- Bieńko, M. (2008). Model ojcostwa w prywatnym i publicznym kontrakcie społecznym. W: A. Kwak (red.), *Rodzicielstwo między domem, prawem, służbami społecznymi*. Warszawa: APS.
- Bober-Dobosz, J. (2016). Uzależnienie od pochwał wśród dzieci i młodzieży. W: W. Walc (red.), *Uzależnienia wśród dzieci i młodzieży. Wybrane aspekty*. Rzeszów: UR.
- Doktór, T. (1991). „Nieobecni ojcowie”. *Nowiny Psychologiczne*, 3/4.
- Goszyła, T. (2010). *Rodzinne uwarunkowania dojrzałej religijności młodzieży*. Lublin: KUL.

- <http://sjp.pwn.pl/sjp/ojciec;2494522.html>.
- Izdebska, J. (2015). *Dziecko – dzieciństwo – rodzina – wychowanie rodzinne. Kategorie pedagogiki rodziny w perspektywie pedagogiki personalistycznej*. Białystok: Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku.
- Kromolicka, B. (2012). Jakość współczesnego rodzicielstwa. W: J. Brągiel, B. Górnicka (red.), *Rodzicielstwo w kontekście współczesnych przemian społecznych*. Opole: UO.
- Kornas-Biela, D. (red.). (1999). *Oblicza macierzyństwa*. Lublin: KUL.
- Kwak, A. (2008). Społeczny i indywidualny wymiar rodzicielstwa. W: A. Kwak (red.), *Rodzicielstwo między domem, prawem, służbami społecznymi*. Warszawa: APS.
- Lachowska, B. (2001). Szczęśliwe dzieciństwo – uwarunkowania rodzinne. W: D. Kornas-Biela (red.), *Oblicza dzieciństwa*. KUL, Lublin.
- Ładyżyński, A. (2014). Subsystem rodzicielski i jego znaczenia dla wspólnoty rodzinnej. W: J. Brągiel, B. Górnicka (red.), *Rodzicielstwo w sytuacji dezorganizacji rodziny i możliwości wspomaganie rodziców*. Opole: UO.
- Opozda, D. (2007). Wprowadzenie. W: D. Opozda (red.), *Rodzicielstwo. Wybrane zagadnienia kontekstów edukacyjnych w sytuacji dezorganizacji rodziny i możliwości wspomaganie rodziców*. Lublin: KUL.
- Opozda, D. (2015). Pleć (nie)odkrytym potencjałem ról rodzicielskich. W: D. Opozda, S.M. Loyola-Opiela, D. Bis, E. Świdrak (red.), *Rodzina miejscem integralnego rozwoju i wychowania*. Lublin: Episteme.
- Plopa, M. (2011). *Psychologia rodziny: teoria i badania*. Kraków: Impuls.
- Rostowski, J. (2009). Współczesne przemiany rozumienia związku małżeńskiego. W: T. Rostowska (red.), *Psychologia rodziny. Małżeństwo i rodzina wobec współczesnych wyzwań*. Warszawa: Difin.
- Stepulak, M.Z. (2010). *Relacyjny wymiar rozwoju osobowego w systemie rodzinnym. Studium teologiczno-pastoralne*. Lublin: KUL.
- Szczepska-Pustkowska, M. (2011). *Od filozofii dzieciństwa do dziecięcej filozofii życia*. Kraków: Impuls.
- Szlendak, T. (2012). *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, zróżnicowanie*. Warszawa: PWN.
- Śliwerski, B. (2007). *Pedagogika dziecka. Studium pajądocentryzmu*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Śniegulska, A. (2013). *Refleksje nad współczesnym wychowaniem*. Rzeszów: UR.
- Śniegulska, A. *Role rodzicielskie matki i ojca w percepcji młodzieży studiującej* (opracowanie złożone do publikacji).
- Walat, W. (2012). Rozpad domu rodzinnego w XXI wieku. W: K. Serwatko, A. Śniegulska (red.), *Oblicza współczesnej rodziny*. Sanok: PWSZ.

Anna ŚNIEGULSKA

Parents in the dimension of family life

Summary

The article is an attempt to review parental roles and to direct attention towards elementary issues relating to the fulfillment of these roles in family life. The significance of parental roles, the tasks of parenthood, as well as parents' influence on children are addressed in the article. Parental roles, which establish the basic family subsystem, are part of the fundamental dimensions of the functioning of an adult. As a lifelong and multifaceted task, they constitute a component of an adult's development, a wellspring of contentment and a source of joy in life. The article is demonstrative in nature, therefore, a methodological approach applied in it is the critical analysis of subject literature. The reflection resulting from the analyses relates to the statement that the system of the roles of a mother and a father, as well as the quality of their fulfillment have a decisive influence on the level of functioning of a family, primarily determining socialization and education which take place within it.

Keywords: family life, parenthood, the role of a mother, the role of a father, parental influence.